
ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО

ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО

УДК 347.736; 349.42

DOI <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2026-3.15>

О. А. Зуєва, кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри публічного та приватного права
Університету митної справи та фінансів
ORCID: 0000-0001-8054-1509

В. В. Філатов, доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри публічного та приватного права
Університету митної справи та фінансів
ORCID: 0000-0002-8059-3736

В. С. Леоненко, здобувач вищої освіти другого рівня
Університету митної справи та фінансів
ORCID: 0009-0003-4667-0739

ОСОБЛИВОСТІ БАНКРУТСТВА СУБ'ЄКТІВ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Статтю присвячено актуальному питанню банкрутства суб'єктів сільськогосподарської діяльності. Проведено аналіз законодавства про банкрутство в різні часи з правового регулювання питань, пов'язаних з провадженням у справах про банкрутство. Відзначено, що до 1999 року законодавством було передбачено загальну для всіх суб'єктів господарювання процедуру банкрутства. Втім, підхід законодавця до розуміння та регулювання процедури банкрутства взагалі та необхідності виокремлення особливостей її провадження щодо певних категорій господарюючих суб'єктів. Через специфіку діяльності в агросекторі було встановлено й відмінні умови проведення певних судових процедур з банкрутства до сільськогосподарських підприємств. На впровадження таких змін вплинуло розуміння сезонності сільськогосподарської діяльності, її залежність від погодно-кліматичних умов, часовий розрив між початком робіт та отриманням їх результатів, а також особливості реалізації сільськогосподарської продукції та функціонування підприємств агропромислового комплексу між сезонами робіт тощо. В подальшому з прийняттям Кодексу України з процедур банкрутства окремі умови провадження у справі про банкрутство передбачені вже тільки для фермерських господарств. Особливі умови щодо них обумовлені тими ж чинниками, що й в попередньому законі. В статті наводяться статистичні дані про співвідношення суб'єктів господарювання, які здійснюють сільськогосподарську діяльність за критерієм організаційно-правової форми та відповідно випадки банкрутств з огляду на цей показник. На підставі цих даних, за останні роки, видно, що попри зростаючу кількість фермерських господарств в Україні вони ще не відіграють вирішальну роль у функціонуванні агросектору. Враховуючи це й те, що особливості, якими обумовлено специфіку банкрутства фермерських господарств є здебільшого спільними для всіх суб'єктів сільськогосподарської діяльності, в статті робиться висновок про доцільність встановлення особливостей процедури банкрутства для всіх суб'єктів господарювання, які здійснюють сільськогосподарську діяльність.

Ключові слова: агропромисловий комплекс, банкрутство, сільськогосподарська діяльність, сільськогосподарське підприємство, фермерське господарство.

O. A. Zueva, V. V. Filatov, V. S. Leonenko. Features of bankruptcy of agricultural entities

The article is devoted to the topical issue of bankruptcy of agricultural entities. An analysis of bankruptcy legislation at different times on the legal regulation of issues related to the proceedings in bankruptcy cases is carried out. It is noted that until 1999, the legislation provided for a bankruptcy procedure common to all business entities. However, the legislator's approach to understanding and regulating the bankruptcy procedure in general and the need to distinguish the features of its proceedings in relation to certain categories of business entities. Due to the specifics of the agricultural sector, different conditions were established for conducting certain bankruptcy court procedures for agricultural enterprises. The implementation of such

© О. А. Зуєва, В. В. Філатов, В. С. Леоненко, 2026

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу CC BY 4.0

changes was influenced by the understanding of the seasonality of agricultural activity, its dependence on weather and climatic conditions, the time gap between the start of work and obtaining its results, as well as the peculiarities of the sale of agricultural products and the functioning of agro-industrial enterprises between work seasons, etc. Further, with the adoption of the Code of Bankruptcy Procedures of Ukraine, certain conditions for bankruptcy proceedings are now provided only for farms. The special conditions for them are determined by the same factors as in the previous law. The article provides statistical data on the ratio of business entities engaged in agricultural activities by the criterion of organizational and legal form and, accordingly, cases of bankruptcies with regard to this indicator. Based on these data, in recent years, it is clear that despite the growing number of farms in Ukraine, they do not yet play a decisive role in the functioning of the agricultural sector. Taking into account also the fact that the features that determine the specifics of bankruptcy of farms are mostly common to all entities of agricultural activity, the article concludes that it is advisable to establish the features of the bankruptcy procedure for all entities of economic activity engaged in agricultural activities.

Key words: agro-industrial complex, bankruptcy, agricultural activity, agricultural enterprise, farm.

Постановка проблеми. Вперше в українському законодавстві виокремлення особливостей процедури банкрутства для деяких категорій суб'єктів господарювання було запроваджено в 1999 році з прийняттям нової редакції Закону України «Про банкрутство», якою було також змінено його назву на «Відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом». Так, поміж інших було запроваджено окремі умови провадження справи про банкрутство й щодо сільськогосподарських підприємств. Необхідність закріплення відмінної від загальної процедури банкрутства щодо цих підприємств була обумовлена самою специфікою напряму їх діяльності. Так, на зазначені зміни вплинуло розуміння сезонності сільськогосподарської діяльності, часовий розрив між початком робіт та отриманням їх результатів, а також особливості реалізації сільськогосподарської продукції та функціонування підприємств агропромислового комплексу між сезонами робіт тощо. Вказані чинники та їх вплив на процедуру банкрутства будуть проаналізовані далі.

Підхід законодавця в питанні виділення особливостей банкрутства зазначених суб'єктів господарювання змінився з прийняттям у 2018 році Кодексу України з процедур банкрутства, який було введено в дію 21.10.2019 р. В ньому передбачено виключення з загальної процедури банкрутства тільки щодо фермерських господарств поміж зі всіх підприємств агросектору. Подібне звуження кола суб'єктів, які фактично здійснюють господарську діяльність однієї спрямованості та в однакових умовах, до однієї організаційно-правової форми, вбачається недоцільним та спірним.

До вже зазначених чинників, які були закладені в основу виділення особливостей процедури банкрутства сільськогосподарських підприємств з початку 2022 року додаються ще й умови здійснення господарської діяльності в умовах військового стану, ведення бойових дій та інші фактори пов'язані з повномасштабною агресією РФ щодо України. Дані фактори також безпосередньо впливають на питання платоспроможності не тільки фермерських господарств а й усіх господарюючих суб'єктів агросектору. З огляду на вказане, вбачається за доцільне розглянути питання про можливість передбачення особливостей проведення процедури банкрутства щодо всіх суб'єктів господарювання, які здійснюють сільськогосподарську діяльність.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Наукові розробки питання банкрутства сільськогосподарських підприємств можна умовно розділити на два періоди згідно з вже означеними підходами правового регулювання. Серед науковців та практиків, які займалися проблематикою банкрутства підприємств АПК до КУпБ можна вказати Жаренко В. Ф. [1], Струця М. [2]. Після зміни законодавчого підходу до порядку та умов проведення судових процедур в провадженнях у справах про банкрутство питанням банкрутства фермерських господарств свої роботи присвятили: Благута Р. І., Долинська М. С., Турко О. А. [3] та інші.

Метою статті є аналіз причин зміни позиції законодавця в питанні виокремлення особливостей проведення процедури банкрутства тільки щодо фермерських господарств та доцільності повернення до попередніх засад застосування спеціальних умов щодо провадження у справах про банкрутство відносно сільськогосподарських підприємств в цілому.

Виклад основного матеріалу. Як вже зазначалось, в оновленій редакції ЗУ «Про банкрутство» від 1999 року, було встановлено певні особливості проведення процедури банкрутства щодо сільськогосподарських підприємств. Крім цього, з огляду на відсутність в той час уніфікованого визначення терміну «сільськогосподарське підприємство», в ст. 86 ЗУ «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» було надано його визначення з огляду на цілі цього закону. Так, під сільськогосподарськими підприємствами розумілися юридичні особи, основним видом діяльності яких є вирощування (виробництво, виробництво та переробка) сільськогосподарської продукції, виручка від реалізації вирощеної (виробленої, виробленої та переробленої) ними сільськогосподарської продукції становить не менше 50 відсотків загальної суми виручки [4]. Слід ще раз зазначити, що це тлумачення цього терміну було саме для цілей цього закону.

Види підприємств, їх організаційно-правових форми та інші питання регулювались ЗУ «Про підприємства» як загальним нормативним актом [5]. Крім нього як спеціальні нормативні акти, стосовно саме сільськогосподарських підприємств, діяли ЗУ «Про колективне сільськогосподарське підприємство» [6], ЗУ «Про сільськогосподарську кооперацію» [7] та ЗУ «Про селянське фермерське господарство» [8] тощо.

Виокремлення цих двох суб'єктів сільськогосподарської діяльності обумовлювалось специфікою їх створення, визначеного кола осіб, які можуть входити до їх складу, особливостями їх участі в діяльності цих юридичних осіб тощо. Однак, саме по напрямкам діяльності в агросекторі спеціальних обмежень законом встановлено не було. Зазначені закони регулювали діяльність виключно суб'єктів сільського господарства тих організаційно-правових форм або їх відмінності, які притаманні тільки цьому сектору економіки. Звісно в агробізнесі діяли суб'єкти й інших організаційно-правових форм, передбачені законодавством. Особливими умовами проведення процедури банкрутства щодо боржника-сільськогосподарського підприємства було визначено наступні.

По-перше, було визначено спеціальні умови щодо продажу об'єктів нерухомості, які використовуються для цілей сільськогосподарського виробництва та є власністю сільськогосподарського підприємства. Так, згідно з ч. 3 ст. 86 ЗУ «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» переважне право на придбання такого майна, за інших рівних умов, належало сільськогосподарським підприємствам і фермерським господарствам, розташованим у даній місцевості. Тобто було встановлено дві відмінні від загальної процедури продажу майна банкрута: покупці мали бути визначеного напрямку діяльності та з прив'язкою до територіального розташування. Також потенційні покупці мали відповідати цим умовам у сукупності.

Для належної реалізації цього переважного права встановлювався наступний порядок. Арбітражний керуючий мав надіслати повідомлення про продаж підприємства боржника, майна боржника особам, які займаються виробництвом або виробництвом і переробкою сільськогосподарської продукції і володіють земельною ділянкою, безпосередньо прилеглою до земельної ділянки боржника, а також мав опублікувати в друкованому органі за місцезнаходженням боржника інформацію про продаж підприємства боржника, його майна із зазначенням початкової ціни продажу підприємства боржника, його майна, що виставляються на торги (ч. 3 ст. 86 вказаного закону).

По-друге, відмінним від загального був і порядок проведення судової процедури розпорядження майном боржника-сільськогосподарського підприємства. Так, проведення аналізу фінансового становища сільськогосподарського підприємства повинно було проводитися з урахуванням сезонності сільськогосподарського виробництва та його залежності від природно-кліматичних умов, а також можливості задоволення вимог кредиторів за рахунок доходів, які можуть бути одержані сільськогосподарським підприємством після закінчення відповідного періоду сільськогосподарських робіт.

По-третє, обов'язковою умовою прийняття рішення про звернення з клопотанням до господарського суду про санацію сільськогосподарських підприємств приймається комітетом кредиторів за участю представника органу місцевого самоврядування. Дана умова діяла безвідносно форми власності такого боржника або його організаційно-правової форми. Також, строк проведення санації сільськогосподарського підприємства визначався з урахуванням закінчення відповідного періоду сільськогосподарських робіт, в тому числі з часом, необхідним для реалізації вирощеної (виробленої, виробленої та переробленої) сільськогосподарської продукції. Втім, зазначений строк не міг перевищувати п'ятнадцяти місяців.

Крім зазначеної ст. 86 при банкрутстві слід було враховувати також і положення ст. 90 «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», якою регулювалось проведення процедури банкрутства щодо фізичної особи, яка здійснює підприємницьку діяльність, з огляду на не що, селянське фермерське господарство могло бути створено однією особою. З огляду на вказані особливості можна зрозуміти, що при їх визначенні враховувались наступні чинники як суб'єктне коло потенційних покупців нерухомого майна банкрута; сезонність сільськогосподарських робіт; їх залежність від погодно-кліматичних умов; обумовлений специфікою цих робіт розрив у часі між їх початком, отриманням результатів та можливості реалізації сільськогосподарської продукції. Всі зазначені особливості були притаманні всім суб'єктам, які здійснювали сільськогосподарську діяльність, без диференціації їх за іншими критеріями.

В Кодексі України з процедур банкрутства (далі – КУПБ) збережено підхід до визначення особливостей банкрутства окремих суб'єктів господарювання. Втім, як і в багатьох інших моментах відповідного провадження, в цьому питанні також підхід регулювання було змінено. Поміж всіх суб'єктів агросектору особливості банкрутства передбачено тільки щодо боржника-фермерського господарства. На відміну від відповідних положень Закону України від 1999 року, в ст. 95 КУПБ закріплює виключення з загальних правил процедури банкрутства, починаючи з умов відкриття цієї процедури [9].

Підставою для визнання фермерського господарства банкрутом є його неспроможність задовольнити протягом шести місяців після закінчення відповідного періоду сільськогосподарських робіт вимоги кредиторів за грошовими зобов'язаннями та/або виконати зобов'язання щодо сплати податків і зборів (обов'язкових платежів), страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне та інше соціальне страхування, повернення невикористаних коштів Пенсійного фонду України (ч. 3 ст. 95 КУПБ).

Частинами 2 та 3 ст. 95 КУПБ встановлено вимоги до заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство. Так, у разі подання цієї заяви головою фермерського господарства потрібна письмова згода на це всіх членів фермерського господарства. До заяви, яка підписується головою фермерського господарства, додаються документи, що містять відомості про: склад і вартість майна фермерського господарства; склад

і вартість майна, що належить членам фермерського господарства на праві власності; розмір доходів, які можуть бути одержані фермерським господарством після закінчення відповідного періоду сільськогосподарських робіт. Всі ці документи мають бути додані до відзиву у разі подання заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство кредитором фермерського господарства.

Наступною особливістю є можливість подання до господарського суду головою фермерського господарства у двомісячний строк з дня прийняття господарським судом заяви про відкриття провадження у справі про банкрутство фермерського плану відновлення платоспроможності фермерського господарства. У разі якщо здійснення заходів, передбачених планом відновлення платоспроможності фермерського господарства, дасть змогу фермерському господарству, зокрема за рахунок доходів, які можуть бути одержані після закінчення відповідного періоду сільськогосподарських робіт, погасити вимоги за грошовими зобов'язаннями, господарським судом вводиться процедура розпорядження майном фермерського господарства.

Процедура розпорядження майном фермерського господарства вводиться на строк закінчення відповідного періоду сільськогосподарських робіт з урахуванням часу, необхідного для реалізації виробленої (виробленої та переробленої) сільськогосподарської продукції. Зазначений строк не може перевищувати 15 місяців (ч. 6 ст. 95 КУПБ).

Як виключення з загальних умов проведення процедури розпорядження майном, її може бути достроково припинено господарським судом за заявою розпорядника майном чи будь-кого з кредиторів в наступних випадках: невиконання заходів, передбачених планом відновлення платоспроможності фермерського господарства; наявності інших обставин, які свідчать про неможливість відновлення платоспроможності фермерського господарства. Після дострокового припинення процедури розпорядження майном фермерського господарства господарський суд визнає фермерське господарство банкрутом і відкриває ліквідаційну процедуру.

Наступною спеціальною умовою банкрутства фермерського господарства є питання нерухомого майна. Так, за ч. 9 ст. 95 КУПБ, у разі визнання господарським судом фермерського господарства банкрутом і відкриття ліквідаційної процедури до складу ліквідаційної маси фермерського господарства включаються нерухоме майно, яке перебуває у спільній власності членів фермерського господарства, у тому числі насадження, господарські та інші будівлі, меліоративні та інші споруди, продуктивна і робоча худоба, птиця, сільськогосподарська та інша техніка і обладнання, транспортні засоби, інвентар, та інше майно, набуте для фермерського господарства на загальні кошти його членів, а також право оренди земельної ділянки та інші майнові права, які належать фермерському господарству і мають грошову оцінку. Також, майно, що належить голові та членам фермерського господарства на праві приватної власності, а також інше майно, щодо якого доведено, що воно набуто на доходи, які не є у спільній власності членів фермерського господарства, не включається до складу ліквідаційної маси.

Найбільш важливою вказівкою закону є те що нерухоме майно, а також майнові права щодо нерухомого майна, які включаються до складу ліквідаційної маси фермерського господарства, можуть бути продані лише на аукціоні, обов'язковими умовами якого є збереження цільового призначення сільськогосподарських об'єктів, що продаються (ч. 12 ст. 95 КУПБ). При порівнянні особливостей процедури банкрутства сільськогосподарських підприємств за ЗУ «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» та фермерських господарств за Кодексом України з процедур банкрутства можна відмітити спільні риси. В першу чергу, сезонність сільськогосподарських робіт впливає на строки проведення певних судових процедур. По-друге, окреме вирішення питань нерухомого майна.

Крім цього, застосуванню підлягає ст. 96 КУПБ у випадку відкриття провадження у справі про банкрутство щодо державних підприємств та господарських товариств, у статутному капіталі яких більше 50 відсотків акцій (часток) належать державі. Зміна підходу законодавця щодо виокремлення одного з видів серед суб'єктів господарювання, як здійснюють господарську діяльність в одному секторі економіки, результати якої залежать від однакових чинників: сезонність, погодно-кліматичні умови та обумовлений специфікою сільськогосподарської продукції розрив у часі між початком, закінченням та можливістю її реалізації не вбачається виправданою.

Станом і на 2018 рік (коли було прийнято КУПБ) та зараз фермерські господарства становлять основу господарювання агросектору України. По це свідчить збільшення середнього розміру фермерських господарств з 479 га у 2010 році до 649 га у 2024 році. Такі значні площі в Україні проти європейських ферм є наслідком історичного розвитку агросектору та формування великих виробничих структур. Також, безумовно фермерські господарства забезпечують високий обсяг робочих місць. Тенденція збільшення фермерських господарств не уповільнюється й зараз попри виклики та складнощі, пов'язані з воєнними діями та світовими подіями [10].

Втім, сферу сільського господарства представляють не тільки фермерські господарства. Питома вага також належить й середнім підприємствам, з 1493 гектарами в землі в обробці, невинно посідають дедалі важливіше місце у виробничій структурі. Взагалі, фермерські господарства сукупно з сільськогосподарськими підприємствами забезпечують уже близько 71% усього виробництва, внутрішнього споживання та експорту аграрної продукції [10].

За даними за 2025 рік, сфера агробізнесу на другому місці серед всіх напрямів господарської діяльності, в яких найчастіше фіксують банкрутство. Так, з початку 2025 року відповідну процедуру відкрито щодо 71 агрокомпаній [11]. Всього ж за минулий рік, за даними Верховного суду, відносно 780 компаній розпочато процес банкрутства, що становить 10% від загальної кількості суб'єктів господарювання, які припинили свою діяльність. Також не слід забувати про можливість відкриття процедури превентивної реструктуризації, метою якої є запобігання банкрутства та введення якої свідчить про певні фінансові складнощі у підприємства. За критерієм організаційно-правової форми суб'єктів господарювання, яких було визнано банкрутами, 84% за 2025 рік припадає на товариства з обмеженою відповідальністю [12]. З огляду на все викладене, можна зробити висновок, що і серед банкрутів – агрокомпаній теж є такі, що діяли як товариства з обмеженою відповідальністю.

Банкрутство як економічне явище потенційно загрожує й великим підприємствам. Причини банкрутства можуть бути незначними на перший погляд, але такими, що стрімко призведуть до стану неплатоспроможності. До того ж неплатоспроможність може наступити не через помилки у внутрішньому управлінні господарською діяльністю, а ще й через події, на настання чи ненастання яких жоден з пов'язаних між собою господарськими зв'язками (наприклад, події в світовій політиці, воєнні дії поза межами України тощо). Також, ймовірність банкрутства саме суб'єктів агросектору більш висока ніж інших з огляду на залежність умов та результатів їх діяльності від погодно-кліматичних умов, які останні роки є досить мінливими та непередбачуваними та це також стосується будь-яких суб'єктів сільськогосподарської діяльності незалежно від критеріїв їх розмежування.

Висновки. З огляду на все викладене вбачається доцільним внесення змін до Кодексу України з процедур банкрутства, якими будуть встановлені особливості провадження у справі про банкрутство відносно всіх суб'єктів сільськогосподарської діяльності незалежно від їх організаційно-правових форм та обсягів виробництва. В основу цих змін мають бути покладені спільні умови господарювання в сфері агробізнесу такі як сезонність сільськогосподарських робіт, їх залежність від погодно-кліматичних умов та розрив у часі між початком, отриманням їх результатів та об'єктивної можливості реалізації аграрної продукції. При цьому перспективним напрямом подальших наукових пошуків залишається питання імплементації європейського досвіду застосування процедури банкрутства до суб'єктів сільськогосподарської діяльності.

Список використаних джерел:

1. Жаренко В. Ф. Особливості банкрутства сільськогосподарських товаровиробників. *Правовий вісник Української академії банківської справи*. 2014. № 1(10). С. 54–59.
2. Струць М. Банкрутство сільськогосподарських підприємств. URL: <http://imgpartners.com.ua/company/publications/bankrutstvo-silskogospodarskih-pidp-riemstv-568-568-568/> (дата звернення: 10.06.2026).
3. Благута Р. І., Долинська М. С., Турко О. А. Проблематика становлення інституту банкрутства фермерських господарств. *Соціально-правові студії*. 2019. Випуск 2 (4). С. 73–81.
4. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом: Закон України від 14 травня 1992 р. № 2343-XII. *Голос України*. 1992. № 31.
5. Про підприємств України. Закон України від 27 березня 1991 р. № 887-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/887-12#Text> (дата звернення: 11.06.2026).
6. Про колективне сільськогосподарське підприємство: Закон України від 14 лютого 1992 р. № 2114-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-12#Text> (дата звернення: 12.06.2026).
7. Про сільськогосподарську кооперацію: Закон України від 17 липня 1997 р. № 819-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/469/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 13.06.2026).
8. Про селянське фермерське господарство: Закон України від 20 грудня 1991 р. № 2009-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2009-12> (дата звернення: 14.06.2026).
9. Кодекс України з процедур банкрутства: Закон України від 18 жовтня 2018 р. № 2597-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text> (дата звернення: 15.06.2026).
10. Середній розмір фермерських господарств в Україні продовжує зростати. URL: <https://e-land.ua/news/item/serednii-rozmir-fermerskykh-hospodars-tv-v-ukrayini-prodovzhuye-zrostaty> (дата звернення: 16.06.2026).
11. Степаненко І. У 2025 році 71 агрокомпанія в Україні розпочала процедуру банкрутства. URL: <https://agroweek.com/agroekonomika/2025-rotsi-agrokompaniya-ukrayini-rozpochala/> (дата звернення: 17.06.2026).
12. Мирончук Р. В Україні 780 компаній стали банкрутами у 2025 році. Які компанії найчастіше банкрутують. URL: <https://minfin.com.ua/ua/2026/01/12/166077758> (дата звернення: 18.06.2026).

Дата першого надходження статті до видання: 28.06.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 24.07.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 15.09.2026